

LENKA NÉMETH VÍTOVÁ

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Morawskość jako jeden z wątków redefiniujących literaturę czeską po zmianach ustrojowych z 1989 roku

Wolność, którą pod koniec XX wieku przyniosły krajom Europy Środkowej zmiany ustrojowe po 1989 roku, oznaczała – poza pożądanym wyzwoleniem *zniewolonych umysłów*, prowadzącym do zachwyty nad nieskrępowaną wymianą myśli – również konieczność nowego odczytania świata, w tym redefiniowania własnej tożsamości, wolnej od narzucanej wcześniej interpretacji ideologicznej. W krajach dawnego obozu socjalistycznego pojawiły się więc niezliczone nowe książki; za wyjątkiem Polski, a dokładniej jej godnego pozazdroszczenia – i budzącego (życziwą) zazdrość – drugiego obiegu rozwiniętego na szeroką skalę (por. m.in.: Bakuła 2020), różnica w liczbie nowych tytułów wydanych przed 1989 rokiem i po nim była uderzająca. Jednocześnie powstawały nowe partie polityczne o zróżnicowanych profilach światopoglądowych, zaczął rozwijać się szeroki wachlarz inicjatyw kulturalnych, społecznych, obywatelskich, zachodziły znaczące zmiany w obszarze kultury (por. m.in.: Bakuła 2007) itd. Falę pierwotnego zachłyśnięcia niczym nieograniczoną wolnością zaczęła na początku nowego tysiąclecia nieuchronnie zastępować nowa jej odsłona, wymagająca głębszego zrozumienia kluczowego pojęcia *wolność* – jako zawartej we własnej wolności (jednostki i grupy) odpowiedzialności za sposób odniesienia się do wolności innych (jednostek i grup).

W przypadku Czechosłowacji proces ten zaznaczył się nie tylko w zauważalnych z zagranicy relacjach czesko-słowackich (prowadzących do powstania dwu

niezależnych państw w 1993 roku) i stosunkach czesko-niemieckich (wyrazem zmian stała się czesko-niemiecka deklaracja z 1997 roku, jednak dyskusja publiczna toczy się do dziś, znajdując swoje odzwierciedlenie również w literaturze pięknej – w języku polskim na ten temat por. m.in.: Šidáková Fialová 2020, Németh Vítová 2015), znalazł on również wyraz we wzajemnych stosunkach pomiędzy grupami obywateli Republiki Czeskiej, składającymi się odpowiednio z mieszkańców trzech historycznych krain obecnego państwa: Czech (obszaru przez obywateli kraju przeważnie nieutożsamianego z całym państwem), Moraw oraz (czeskiej części) Śląska (por. m.in.: Jokeš 2020). Zdaniem części mieszkańców Moraw i Śląska niedoceniona pozycja tych historycznych krain w obrębie państwa czeskiego powinna zostać zmieniona; głos ten podnoszą szczególnie (znacząco liczniejsi od czeskich Ślązaków¹) Morawianie.

Historyczna kraina Morawy, oglądana z zewnątrz, stanowi integralną część czeskojęzycznego obszaru kulturowego, wskutek czego utożsamiane bywają kategorie „czeskości” i „morawskości”. Wrażliwość etnicznych mieszkańców Moraw na to uogólnienie, zmienna na przestrzeni czasu, zawsze jednak zauważalna przy spojrzeniu od wewnątrz², po 1989 r. staje się tematem politycznym³ i społecznym⁴, ale również znajduje swój wyraz w obszarze sztuki⁵. „Morawskość”

- 1 Obraz terenów czeskiego Śląska znajduje się już w wydanej w 2007 r. trylogii „powieści graficznych” *Alois Nebel* (2003–2005, wydanie polskie: *Biały Potok* 2007, *Dworzec Główny* 2008, *Złote Góry* 2008), której autorami są pisarz Jaroslav Rudiš i rysownik Jaromír 99, właśc. Jaromír Švejdlík, jednak szersze zainteresowanie tym obszarem wywołały dopiero ukazujące się w ostatnich latach powieści Karin Lednickiej (*Šikmý kostel* 2020, *Šikmý kostel 2* 2021, *Šikmý kostel 3* 2024).
- 2 Obcokrajowcy, którzy w rozmowie z Morawianinem nazwaliby te ziemie Czechami, spotkaliby się prawdopodobnie z niechętnym spojrzeniem lub znaczącym głosem wypowiedzianą korektą zawierającą słowo-klucz: „To są Morawy”.
- 3 Por. m.in.: partie polityczne Moravané (<http://moravane.cz/>) i Koruna česká, monarchistická strana Čech, Moravy a Slezska (<https://korunaceska.cz/>), ruch polityczny Moravské zemské hnutí (<https://moravskehnuti.cz/>).
- 4 Por. m.in. stowarzyszenie obywatelskie Moravská národní obec (<http://zamoravu.eu/>), platforma internetowa Naša Morava (<https://www.nasamorava.eu>), konkurs literacki dla młodzieży Skrytá paměť Moravy, którego xvii edycja została ogłoszona w 2023 roku (<https://tinyurl.com/mujan38w>).
- 5 Dwa znane w Polsce przykłady nie pochodzą jednak z obszaru literatury: film *Nuda v Brně* (reż. Vladimír Morávek, 2003; dystrybuowany w polskiej wersji językowej pod bardziej intrygującym tytułem *Seks w Brnie*) i twórczość morawsko-śląskiego lub śląsko-morawskiego barda Jaromíra Nohavicy. Inne elementy „morawskości”, jak np. jej uwzględnienie w nazwie popularnego na przełomie tysiącleci zespołu folkowego Čechomor, pozostają dla większości polskich odbiorców najczęściej nieodkryte. Pośród

jest dla mieszkańców historycznej krainy Morawy niewątpliwie znaczącym, mimo że w odmiennym stopniu uświadamianym i artykułowanym, elementem ich tożsamości (o formowaniu się morawskiej tożsamości etnicznej por. m.in.: Řepa 2021; obok naukowych pozycji pojawiają się również popularnonaukowe i popularne, pośród nich najszerzej opisuje temat: Bednář 2018).

Pomimo geograficznej, etnograficznej i tożsamościowej odmienności, czy nawet złożoności, poszczególnych regionów Moraw⁶, znamienne jest, że nadrzędna kategoria „morawskości” znalazła swoje zauważalne odzwierciedlenie w czeskiej współczesnej literaturze pięknej.

Przedstawiciele starszych generacji pisarzy związanych z Morawami – prozaicy Ota Filip (1930–1918), Jiří Kratochvíl (*1940) i Antonín Bajaja (1942–2022)⁷ – rozpamiętując w swoich tekstach czasy i miejsca młodości, wyodrębniają w obszarze miejskim wyraziste architektoniczne budowle (pałace, pasáže, kawiarnie itp.), dokonując tym samym semiotyzacji lub mityzacji wybranych przez siebie lokalizacji.

Ota Filip, (czesko-niemiecki) autor dwujęzyczny i dwukulturowy, centrum swojej twórczości uczynił północnomorawską (i jednocześnie częściowo śląską) Ostrawę wraz ze współlistniejącymi w niej w XX wieku Czechami, Polakami, Niemcami i Żydami. Wielokulturowość w jego przekazie jest częstym źródłem

przykładów słabo znanych lub nieznanymi odbiorcom polskim, ale dla obywateli Republiki Czeskiej najbardziej oczywistych, można przytoczyć tytuły filmów takich jak seria *Bobule* (reż. Tomáš Bařina, 2008), *2Bobule* (reż. Vlad Lanné, 2009), *3Bobule* (reż. Martin Kopp, 2020) oraz dwa sezony serialu *Vinaři* (różni reżyserzy, 2014–2015) i jeden sezon serialu *Pálava* (reż. Robert Sedláček, 2016) – pomimo osadzenia akcji w czasach współczesnych i wielu elementów sygnalizujących problemy towarzyszące temu okresowi, utwory te utrwalają tradycyjny folklorystyczny obraz regionu południowych Moraw. Faktograficzne podejście zaś charakteryzuje dwa cenione filmy poświęcone jednemu z najbardziej popularnych Morawian, biegaczowi Emilowi Zátopkowi: *Zátopek* (reż. David Ondříček, 2016), *Zátopek* (reż. David Ondříček, 2021). Przypomnieć można również opracowania historyczno-literackie: Málková 2022; Málková, Rozehnalová 2022.

6 Można wspomnieć choćby o regionie Slovácko, wyróżnionym poprzez wpisanie charakterystycznej dla niego uroczystości na Listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości UNESCO. Więcej na: <https://tinyurl.com/4pmyjjyv> [dostęp: 20.02.2024].

7 Morawy i „morawskość” pojawiają się w pewnym stopniu i w rozmaitych odsłonach również w twórczości innych szerzej znanych autorów, m.in. czeskich prozaików, np.: Ivan Landsman (*Pestré vrstvy* 1999), Ludvík Vaculík (*Sekyra* 1966; po polsku: *Siekiera* 2015) oraz Květa Legátová, właśc. Věra Hofmanová (*Želary* 2001; *Jozova Hanule* 2002; po polsku: *Želary* 2006, *Hanulka Jozy* 2008), jak również autorów zagranicznych, np. Rudolf Sloboda (*Narcis* 1995), Simon Mawer (*Mendel's Dwarf* 1997, *The Glass Room* 2009).

konfliktów, zaś stabilność przypisana jest wyłącznie miastu, choć autor ten nie ukazuje swego miasta-fatum wyłącznie realistycznie, lecz również z perspektywy magii i oniryzmu:

Latanie już mi nie sprawia takiej frajdy. Gdy tylko znajdę się nad nowym ratuszem, coś ściąga mnie w dół [...]. Pod sobą na placu mogę słyszeć głosy mówców, ich okrzyki w głośnikach, słyszę śpiewane hymny: Uchowaj nas, Panie; Gdzie ojczyzna ma; Deutschland, Deutschland über alles, Deutschland [...]. (Filip 2005: 48).

Jiří Kratochvíl, pisarz obrazujący w większości swoich tekstów południowomorawskie Brno, balansuje na cienkiej – w jego przypadku – granicy pomiędzy tym, co realne i rzeczywiste, a tym, co fikcyjne i należące do obszaru wyobraźni. Posługując się ironią (w tym autoironią), groteskowością, zabawą językiem oraz grą z czytelnikiem, pozostaje jednak niezmiennie poważny, gdy dotyka wybitnych dzieł architektonicznych Brna:

W tej sytuacji pomóc mógł mi jedynie rytuał oczyszczający! [...] Wtedy już wiedziałem, że jestem na miejscu. Podniosłem głowę i patrzyłem twarzą w twarz owemu cudowi. Dom Jaruška przy Alei Palackiego! To jedyne dzieło architekta Josefa Gočára w Brnie. Wybitne połączenie pomiędzy klasycznymi zasadami architektury a wyczynami jej awangardy. [...] Jakby barok i modernizm spotkały się po śmierci w raj (Kratochvíl 1995: 19)⁸.

I dalej: „[...] od niepamiętnych czasów mieszkam w Brnie, tej tajnej stolicy Cyganów” (Kratochvíl 1995: 132)⁹.

Kolejny z twórców, **Antonín Bajaja**, pochodzący ze środkowomorawskiego Zlína, przedstawiając ewolucję niegdysiejszego prowincjonalnego miasteczka w miasto znane ze światowego sukcesu fabryk obuwniczych firmy Bata, później zdegradowanego m.in. zmianą nazwy na Gottwaldov (dokonanej w hołdzie

8 Tłumaczenie własne. (Tekst oryginału: „Tady mi totiž mohl pomoct jedině očistný rituál! [...] Až jsem najednou věděl, že jsem tady. Zvedl jsem hlavu a hleděl tvář v tvář tomu zázraku. Jaruškův dům na Palackého třídě! Je to jediná brněnská stavba architekta Josefa Gočára. Zcela ojedinelý spojovací článek mezi klasickými principy architektury a výboji její avantgardy. [...] Jako by se baroko a moderna posmrtně sešly v ráji”).

9 Tłumaczenie własne (tekst oryginału: „[...] odnepaměti žiju v Brně, v té tajné cikánské metropoli”).

„pierwszemu czechosłowackiemu robotniczemu prezydentowi”), również eksponuje rozwój architektury. Opisuje ją jako znaczący element charakterystyki epoki – czasu intensywnego rozwoju kapitalizmu, a następnie jego bezwzględ- nego (ogólnego, jak i personalizowanego) potępienia: „Letná jest pstrą halką, takiej w Pradze nie macie. Jest zielona, z czerwonymi łatkami domków ro- botniczych [...]. Kiedyś Tomáš Baťa odmówił budowy gigantycznych bloków mieszkalnych” (Bajaja 2009: 42n)¹⁰.

Zbliżamy się do ośmiopiętrowego cudu wybudowanego w latach trzy- dziestych. Do bryły autorstwa architekta Gahury z dziesiątkami metrów szyb wystawowych – dawnego domu handlowego Baty o zmienionej obecnie nazwie Przodownik. Niektóre szkoły przybyły wcześniej, usta- wiamy się w kolejce. Od razu zajmuje się nami towarzysząca instruk- torka. [...] Oplujcie... oplujcie ją... [...] Nauczyciel Hrouzek protestuje: Tak nie można, przecież to jest jego... – Matka? – strzela instruktorka. – Właśnie on musi być przykładem dla pozostałych! (Bajaja 2009: 356n)¹¹.

Związani z Morawami pisarze średniej i młodszych generacji – Alena Mornštajnová (*1963), Kateřina Tučková (*1980), a również w swoisty sposób Jan Balabán (1961–2010)¹² – także nie unikają częstych nawiązań do historii, dążą jednak do odmiennego jej ujęcia. Rekonstruując realia z uwzględnieniem historycznego miejsca i czasu oraz ukazując wybrane przez siebie fenomeny, tematyzują przede wszystkim odkrywane właśnie przez ich generacje, po okresie

10 Tłumaczenie własne (tekst oryginału: „Letná je strakatá spodnička, takovou v Praze nemáte. Je zelená, je červeně záplatovaná dělnickými domky [...] Tomáš Baťa kdysi odmítl výstavbu gigantických obytných bloků”).

11 Tłumaczenie własne (tekst oryginału: „Blížíme se k osmiposchodovému zázraku z třicátých let. K monolitu architekta Gahury s desítkami metrů výkladních skříní – bývalému Baťovu obchodňáku přejmenovanému na Předvoj. Některé školy přišly dřív, řadíme se do fronty. Hned se nás ujímá soudružka instruktorka. [...] Plivejte... plivejte... [...]. Učitel Hrouzek protestuje: To nemyslíte vážně, vždyť je to jeho... – Matka? střílí instruktorka. On musí jít příkladem!”).

12 Krajobraz kulturowy „morawskości” w pewnym stopniu znajduje swoje odbicie również w twórczości innych autorów, jak np. Josef Formánek (*Umřel jsem v sobotu* 2011), Josef Urban (*Habermannův mlýn* 2001), Vladimíra Klimecká (*Druhý život Marýny G.* 2013), Jan Vrak (właśc. Tomáš Koudela), Petr Motýl, Michal Příběh. Warto też wspomnieć o – uzupełniającym literacką reprezentację tematu – popularnym blogu, który powstawał w latach 2004–2006 (książkowo wydany 2004–2007) i jego autorze, który pisząc pod pseudonimem Ostravak Ostravski, nigdy nie ujawnił swojej prawdziwej tożsamości.

wymuszonego ujednolicania mas, doświadczenie zetknięcia się różnych kultur na tych terenach.

Alena Mornštajnová, która przez większość swojego życia mieszkała w środkowomorawskim mieście Valašské Meziříčí, autentyczne wydarzenia z jego historii przyjęła jako podstawę swojej powieści *Hana*, obejmującej lata 1933–1963. Czytelnik więc, wraz z jedną z głównych bohaterek, odkrywa historię ukrywanej w trakcie II wojny światowej żydowskiej dziewczyny, która ostatnią drogę pozostałych członków swojej rodziny mogła obserwować z okna kryjówki w poddaszu:

Widziałyśmy zarośnięty krzakami prawy brzeg i ulicę Vodní ciągnącą się wzdłuż niego, niskie domki w tle, budynek tartaku z wysokim ceglany kominem, tory kolejowe biegnące w stronę dworca, wysokie drzewa parku miejskiego i zalesione wierzchołki wzgórz w oddali za miastem. [...] Wówczas nie miałam pojęcia, że tego samego dnia trzy-naście lat wcześniej w tym samym miejscu stała moja mama, próbowała dojrzeć ciemne postacie idące przez miasto, a widoku nie przesłaniały jej krople deszczu, ale łzy (Mornštajnová 2019: 81).

Pomimo iż przed 1989 rokiem oficjalnie dążono w Czechosłowacji do umniejszania tragizmu Szoa (i to szczególnie poprzez unikanie przedstawienia konkretnych historii osób i rodzin), większość obywateli była świadoma tego trudnego do wyobrażenia potraktowania Żydów. Najbardziej zaskakującą część narracji powieści stanowi zatem opis faktów dotyczących okresu powojennego, jak choćby starannie ukrywanych przez ówczesne władze informacji o epidemii duru brzuszego w 1954 roku:

Meziříčí stało się miastem zamkniętym. Dwie rzeki o tej samej nazwie, które zazwyczaj obejmowały domy swoimi wodami jak dwie życzliwe dłonie, teraz trzymały mieszkańców w szczelnym uścisku. Stały się granicami, których nikt nie powinien przekroczyć, by epidemia nie rozprzestrzeniła się na okoliczne miejscowości (Mornštajnová 2019: 28).

Kateřina Tučková, kierująca literacką uwagę w znaczącym stopniu na Brno i południowe Morawy, w swoich powieściach wspartych gruntownym przygotowaniem merytorycznym, poza kreowaniem akcji zbliżonej do wydarzeń autentycznych i osadzeniem jej w konkretnej topografii Brna czy innych miejsc, nie unika również nowatorskiej formy kompozycyjnej. Powieść *Fabryka*

jest kombinacją faktograficznych medalionów, autorskiej fabuły i dokumentacji dotyczącej powstania wystawy na temat brneńskiego przemysłu:

Już od wielu lat codziennie rano budzę się w samym sercu morawskiego Manchesteru. W domu zbudowanym dla urzędników fabryk tekstylnych, których pozostałości mam w zasięgu oka, podobnie jak czynszowe domy dla robotników i okazałe wille właścicieli fabryk. Serce tekstylnego Brna było właśnie tutaj, przy ulicy Cejl. Wszystko to mam wprost przed sobą, ale te budynki to tylko skorupki. To w środku, w ich wnętrznościach rozgrywały się intrygujące losy robotników, urzędników i fabrykantów, którzy na poziomej osi czasu byli moimi sąsiadami. To oni właśnie interesują mnie najbardziej (Tučková, Březinová, Zapletal 2014: 15)¹³.

Autorka na karty innej książki przelała jeden z najbardziej znanych w czechoskiej historii XX wieku przykładów wypierania autentycznych obrazów miasta i jego wielokulturowej czesko-niemiecko-żydowskiej tożsamości, drastycznie zmienionej w konsekwencji Szoa, a następnie powojennego wypędzenia Niemców z Czechosłowacji – w tym obywateli przedwojennych, apolitycznych, których na zasadzie odpowiedzialności zbiorowej uznano za współwinnych konfliktu wojennego:

Brno [bezpośrednio po zakończeniu II wojny światowej – L.N.V.] się zmieniło. Było to widoczne na co drugim budynku, także na tym, w którym mieszkała Gerta z ojcem i Barborą. [...] cały ciąg kamienic naprzeciw ich domu osunął się na ziemię. Zeile i Pressburger StraÙe wyglądały jak po katastroficznej wyliczance. Na kogo wypadnie – co drugiego czy trzeciego domu nie było. [...] Gerta stawiała się do pracy przymusowej przy ulicach KoliÙtÙe, Údolní [...] (Tučková 2010: 71n)¹⁴.

13 Tłumaczenie własne (tekst oryginału: „Už pěknou řádku let se každé ráno probouzím v samém srdci moravského Manchesteru. V domě postaveném pro úředníky textilky, jejíž dnešní torzo mám na dohled, stejně jako pavlačové domy dělníků a honosné vily majitelů továren. Srdce textilního Brna tepalo právě tady, na Cejlu. Všechno to mám přímo na očích, ale ty stavby jsou jen skořápky. To tam vevnitř, v jejich útrobach, se odehrávaly pozoruhodné příběhy dělníků, úředníků, továrníků, kteří byli na vertikální ose času mými sousedy. To je to, co mě nejvíc zajímá”.

14 Tłumaczenie własne (tekst oryginału: „Brno se změnilo. Bylo to vidět na každém druhém domě, i na tom, kde bydlela Gerta s otcem a s Barborou. [...] celá řada domů naproti tomu jejich se sesula. Zeile i Pressburger StraÙe vypadaly jako po katastrofickém

Jan Balabán, autor związany z Ostrawą, w swoich tekstach – inaczej niż wymienieni pisarze – nie przedstawia miasta jako tematu nadrzędnego lub jednego z dominujących, ale mimo to nadaje mu nową perspektywę interpretacyjną. Stawiając na pierwszym planie swoich bohaterów i ich codzienność, Balabán pozbawia Ostrawę nieodzownego do 1989 roku schematu odczytywania jej jako „miasta – stalowego serca republiki” lub „(górnictwej) czarnej Ostrawy”, a tym samym przywraca jej możliwość ponownego życia i tworzenia własnej historii, w tym odkrycia spostrzeżeń i skojarzeń poetyckich i żartobliwych: „Pociąg jechał przez przedmieścia, na których spod rudych liści wyglądały zakurzone domki i budynki przemysłowe” (Balabán 2010: 144)¹⁵; „O wy, całodobowe sklepy, non-stop, lombardy i kasyna! Och wy!” (Balabán 2010: 155)¹⁶.

• • •

Podczas gdy generacja starszych autorów przeważnie kreśli obraz Moraw na podstawie własnej pamięci, wykorzystując m.in. gatunkowe wyznaczniki pamiętnika, następane pokolenia zdają się dążyć do innego celu. Wiele pisarzy średniej i młodej generacji dokonuje rekonstrukcji za pośrednictwem połączenia własnego doświadczenia z przyswojoną wiedzą opartą na faktach i „autentyzmie” (jak np. materiały archiwalne, rozmowy ze świadkami). Fabuły te z jednej strony przyczyniają się do przywrócenia zapomnianych i/lub wypartych z pamięci wspomnień powiązanych z konkretnymi miejscami, z drugiej zaś – z powodu dystansu generacyjnego wobec opisywanych obrazów – uzyskują wymiar synekdochy, którą można odnieść do wielu innych lokalizacji. Średnia i młoda generacja zdaje się raczej upominać o współczesną potrzebę lub wręcz konieczność autentyczności pamięci tzw. dyskursu narodowego, a dokładniej: o słyszalność głosu każdej – wreszcie wolnej (od ideologicznych nakazów i zakazów) – jednostki i grupy. Gdy Robert Trąba wyraża nadzieję, że „[...] niszowa dzisiaj polifonia różnych pamięci, a także świadomy balans między pamiętaniem a zapomnianiem mogą kiedyś tworzyć dominującą narrację w Europie” (Trąba 2013: 29), pisarze przywołujący w swoich tekstach „morawskość” właściwie realizują ten cel: dzięki przekonującym elementom autentyczności wprowadzane przez nich do dyskursu publicznego tematy zapomniane i/lub wyparte znajdują

rozpočítadle. Na koho to slovo padne, každý druhý třetí dům chyběl. [...] Gerta chodila pracovat na Koliště, na Údolní [...]).

15 Tłumaczenie własne (tekst oryginału: „Vlak projížděl předměstími, kde z rezavých listů vykukovaly zaprášené domky a průmyslové stavby”).

16 Tłumaczenie własne (tekst oryginału: „Ach vy večerky, nonstop, zastavárny a herny! Ach vy!”).

drogę do odbiorcy masowego, a tym samym procesom pamiętania i zapominania przywracana jest równowaga wolna od wpływów ideologicznych. Warto zauważyć, że zaangażowanie to wpisuje się w ideę spuścizny filozoficznej Jana Patočki. Jeden z ważniejszych czeskich uczonych, znany jako „filozof Karty 77” wiązał bowiem początek dziejów człowieka z przekroczeniem cienkiej granicy między postrzeganiem rzeczywistości w kategoriach interesu własnego klanu lub rodziny a zadbaniem o przestrzeń społeczną – ponieważ to ona jest jego zdaniem przestrzenią wolności (Patočka 1998).

Wątek „morawskości” w literaturze czeskiej pokazał nowe możliwości wykorzystania elementów autentyzmu, ale przede wszystkim przywrócił dobre imię sprofanowanemu rozumieniu zaangażowania literatury pięknej oraz nadal właściwe w czasach wolności znaczenie pojęciu sprawczości dzieła literackiego.

| Bibliografia

- Bajaja Antonín (2009), *Na krásné modré Dřevnici*, Host, Brno.
- Bakuła Bogusław, red. (2007), *Transformacja w kulturze i literaturze polskiej 1989–2004*, Bonami, Poznań.
- Bakuła Bogusław (2020), *Nie zależności. Przypadki literatury i kultury poza cenzurą w latach 1976–1989*, Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”, Poznań.
- Balabán Jan (2010), *Dílo I. – Povídky*, Host, Brno.
- Bednář Josef (2018), *Stručné dějiny Moravy*, Nakladatelství Marcela Bednářová, Blansko.
- Filip Ota (2005), *Wniebowstąpienie Lojzka Lapaczka ze Śląskiej Ostrawy*, przeł. Jan Stachowski, Świat Książki, Warszawa.
- Kratochvíl Jiří (1995), *Avion*, Atlantis, Brno.
- Jokeš Petr (2020), *Czeši. Przewodnik po historii narodu i państwa*, Avalon, Kraków.
- Málková Iva, red. (2022), *Literární slovník severovýchodní Moravy a českého Slezska 1918–2018*, Host, Brno.
- Málková Iva, Rozehnalová Ilona, red. (2022), *Literární mapa Ostravy 1918–2018*, FF OU – Fiducia, Ostrava.
- Mornštajnová Alena (2029), *Hana*, przeł. Tomasz Grabiński, Amaltea, Wrocław.
- Németh Vítová Lenka (2015), *Odkrywanie na nowo Kraju Sudeckiego w czeskiej literaturze po 1989 r.*, „Porównania” 17 (nr 2), s. 55–65. <https://doi.org/10.14746/p.2015.17.10836>
- Patočka Jan (1998), *Eseje heretyckie z filozofii dziejów*, Aletheia, Warszawa.

Řepa Milan (2001), *Moravané nebo Češi? Vývoj národního vědomí na Moravě v 19. století*, Doplněk, Brno.

Šidáková Fialová Alena (2020), *Powrót do przeszłości. Niemcy jako trauma historyczna we współczesnej literaturze czeskiej*, „Porównania” 27 (nr 2), s. 59–76.
<https://doi.org/10.14746/por.2020.2.4>

Trąba Robert (2013), *Konieczność zapominania, czyli jak sobie radzić z ars oblivionis*, „Herito”, nr 13, s. 22–29.

Tučková Kateřina (2010), *Vyhnání Gerty Schnirch*, Host, Brno.

Tučková Kateřina, Březinová Andrea, Zapletal Tomáš (2014), *Fabrika*, Host, Brno.

| Abstract

LENKA NÉMETH VÍTOVÁ

Moravianism as One of the Themes Redefining Czech Literature After the Political Changes of 1989

The author presents selected works by Czech writers associated with the Moravian region and published after the political changes of 1989 (Ota Filip, Jiří Kratochvíl, Antonín Bajaja, Alena Mornštajnová, Kateřina Tučková, Jan Balabán) and highlights how the theme of “Moravianism” in Czech literature not only revealed new possibilities for incorporating elements of authenticity but, more importantly, restored the reputation of the previously profaned concept of literary engagement, and gave renewed relevance – appropriate for the era of freedom – to the concept of agency of literary works.

Keywords: Czech literature after 1989, Moravia, freedom, redefinition

| Bio

Lenka Németh Vítová – dr, adiunkt w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, absolwentka studiów bohemistycznych i polonistycznych na Uniwersytecie im. Masaryka w Brnie (Republika Czeska), tłumaczka tekstów naukowych i literatury pięknej z języka czeskiego i słowackiego na język polski i z języka polskiego na język czeski. Zainteresowania naukowe: literatura i kultura krajów Europy Środkowej, teoria i praktyka przekładu literackiego.

E-mail: lvitova@amu.edu.pl

ORCID: 0000-0003-2134-7655